

Владимир Симов

НЕПОКОРНИ ПЕПЕРУДИ

София, 2023

© Издателство „Изток-Запад“, 2023

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Владимир Симов, автор, 2023

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2023

ISBN 978-619-01-1214-3

ВЛАДИМИР СИМОВ

НЕПОКОРНИ ПЕПЕРУДИ

Съдържание

Мими пеперудката	7
Историята на един самоубиец.....	93
Варшавянка	133
Мъжът, който имаше нужда от четири жени.....	169
Пътуване до Амстердам.....	191
Ненавременна любов	217
Добродетелната Едит, грешницата Мадлен и неудачникът Стив	259
Най-необикновената игра на петанк	327
Пеперуди (пиеса в осем сцени)	349

Мими пеперудката

*На Мими пеперудката – измислена или истинска,
тя винаги е съществувала.*

I

Читателят навярно познава малките заспали градчета, пръснати из България, някои от тях наистина малки, други не съвсем и въпреки това създаващи впечатление на местенца, където животът сякаш е замрял в очакване на второто пришествие. Животът в тях е хубав и спокоен, веднъж като си създадеш име и поддържаш общоприетите норми на поведение, съществуването ти е комфортно и хич не ти се остарява. Искат ти се все да си стоиш на същите години, все да си контактуваш със същите приятели, въобще – все да правиш същото, защото рутината те е обвила като бръшлян и сладкият навик е пуснал корените си така здраво, че няма сила на земята, която да откъсне човека от тая лепкава паяжина на еснафското благополучие. Нямам големи наблюдения, защото не съм израснал на такова място, но съм виждал същия модел по света и затова предполагам, че няма голяма разлика от държава до държава. И все пак в тази еднородна маса винаги има няколко бунтари, които живеят живота си, за да преобърнат тихия покой на такива заспали места, измъчвайки обитателите им с проявата на правото си да бъдат различни. Това щях да открия и тук, в този средно голям град, разположен в Предбалкана, в който се разиграха събитията, които възнамерявам да опиша.

Връщах се, по-точно е да се каже, идвах за първи път тук, където се бяха родили и живели моите родители, преди да емигрират в Австралия. Това се е случило през 1955 г., още не съм бил роден, това е щяло да стане три години по-късно през един навъсен ден в началото на декември. Родил съм се с нормален ръст и тегло, въобще раждането ми е протекло без никакви усложнения. Майка ми е получила първите контракции сутринта към осем часа и след два часа съм известил с глас появата си на белия свят. Дали са ми името Хари – на дядо ми Харалампи, тъй като в Сидни, където се установили родителите ми, никой не бил чувал за подобно странно име, докато името Хари било популярно. Но нека открихна малко завесата и да разкажа предисторията на моите родители.

Баща ми Спиридон Тюфекчиев бил кротък чиновник в кметството, единствен син на местния доктор и на учителка в гимназията. Не знам защо не е продължил професията на дядо ми, но предполагам, че причината е твърде прозаична – баща ми принадлежал от вида на кръв. Дядо ми го изпратил да се изучи във Финансовия институт и след дипломирането си баща ми заел службата на ревизор към местното кметство. Майка ми Райна Попнеделева произлизала от възрожденски род с комити; имала твърд и на моменти буен нрав, който в годините станал още по-твърд и неотстъпчив. Баща ми си имала едно наум с нея и предпочитала да ѝ отстъпва, за да няма разпавии. Оставяла я да вършеше, като се ядоса, и тя скоро се кротовала; знаела как да ѝ „пуска кръв“, та като станала анемична от кръвозагубата, той си поставяла условията кротко и уж с леко загрижено лице и в крайна сметка постигала това, което си беше наумил, без да се пали. Това винаги работела добре, защото майка ми както лесно си изпускала нервите, така и лесно изпадала в угризения на съвестта и тогава била готова да направи най-голямата торта на света, за да изкупи вината си.

След като комунистите завзели властта, семейството на дядо ми изпаднало в немилост. Понеже той бил способен лекар, не го изпратили в лагер, но частната му практика пострадала, макар не съвсем, понеже не смели съвсем да се лишат от него. Оставили го да ги обслужва, но за сметка на това уволнили баща ми и му забранили да работи по специалността си. Майка ми, която била по образование историчка, също пострадала, защото се опасявали, че с буржоазния си произход може да окаже морално разлагащо въздействие върху младото поколение. И на двамата им предложили да станат книжари, настанили ги в едно помещение, снабдили ги със стока – учебници, тетрадки, моливи, гумички и всякакви други учебни помагала; дали им също и малко количество книги – съзвучни с партийната линия – предимно трудовете на Ленин, Сталин и Димитров заедно с книги от типа на „Майка“, „Как се калявала стоманата“, и от кумова срама хилава подборка от разказите на Чехов, а от класиците – „Война и мир“, „Престъпление и наказание“ и т.н., и ги оставили да си трошат главите със спуснатия им насрещен план за продажби. Доходите им били скромни, но дядо ми съмвявал да поддържа и двете семейства и понеже се ползвал с добро име на специалист пред новата власт, баща ми и майка ми постепенно били оставени намира. След време на майка ми разрешили да учителства в началното училище, а баща ми направили инспектор в пощата. Така си карали те до едно знаменателно събитие: сватбата на дъщерята на сестрата на дядо ми, първа братовчедка на баща ми, в Загреб. По това време, за да се отиде в Хърватия, която била част от тогавашна Югославия, трябвало специално разрешение от Народната милиция – тогавашното име на сегашната полиция. Дядо ми успял да се сдобие с разрешението за баща ми и майка ми и една септемврийска утрин те излетели за Белград, а оттам продължили с автобус до Загреб. Сватбата

била много хубава, останали са снимки оттогава, които моите родители па-зеха, докато бяха живи, а след смъртта им ги оставиха налепени в албум с по-жълтели страници. Изглежда, по същото време са се срещнали с някого и след проведения разговор, ден след сватбата, били прехвърлени по вода срещу заплащане в Триест, където поискали убежище. Там веднага ги настанили в лагер за бежанци. Родителите ми предпочитаха да не говорят за трудните три месеца престой в тези оградени с бодлива тел места, събрали отчаяни от „справедливостта и прогресивността“ на социалистическата система дезертьори. В тях се беше натрупала много болка и унижение и те умишлено не искаха старите болезнени спомени да се съживяват наново. След тримесечния си престой те избрали Австралия за своя втора родина. Три години след това съм се родил аз, така че, макар и да съм етнически с български корени, аз съм в същото време австралиец и това ми личи в много отношения. Може би фактът, че майка ми е била учителка, е основната причина да говоря и пиша на български, макар че въщи говорехме ту на български, ту на английски. Тя съумя да развие любов към българското четмо и писмо, макар че беше трудно да се намират книги на български. Аз и досега говоря езика на дядо ми, на баба ми и на предците ми, без да се замислям, и това изпълва гърдите ми с чувство на гордост.

Колкото и странно да звучи, когато за пръв път стъпих на българска земя преди три месеца, първото нещо, което ми се прииска да направя, бе да коленича и да целуна родната земя. Знаех историята за четата на Ботев и може би отчасти това несъзнателно желание беше заседнало някъде далече там в детството, когато майка ми е разказвала патриотични истории за хайдути и борци за национална свобода, но слизащите от самолета пътници ме повлякоха и аз се отказах от изпълнение на намерението си. Добре, че си го спестих, защото в крайна сметка можеха да ме набутат в някоя психиатрия. Още с първите глътки въздух усетих, че душата ми се отпуска. Стана ѝ някак необичайно леко и с всяко следващо вдишване усещах, че никога не ми е било толкова спокойно, както сега. Същото чувство изпитах и с простата, но питателна и силна българска храна. В продуктите имаше сила, млякото и маслото имаха вкус, не можех да се наситя на хляба. Зеленчуците и плодовете бяха сякаш отгледани в Райската градина. Хората – простодушни и добри, така ми се сториха в началото, после се оказаха истински дяволи, но за това ще говоря по-късно. Тепърва ми предстоеше да си сверя часовника и да опозная задочната си родина. Всъщност трябва да уточня, че съм на петдесет години. Годината бе 2008-а, България вече бе тръгнала по пътя на промяната, бяха минали почти двадесет години, случили се бяха неща, немислими за социалистическите държави – сателити, преди разпадането на бившия Съветски съюз. В България обаче реформите не вървяха с бързината, с която се надявах хората, но на мен тепърва ми предстоеше да науча за разочарованията им.

Предприех това пътуване, защото родителите ми имаха имоти – сгради и земи, за които трябваше да се погрижа след смъртта им. Не притежавах нотариални актове и това бе една от задачите ми, да ги потърся в архива на съда и да сложа в ред наследствените дела на семейството. Знаех, че дядо ми и баща ми щяха да бъдат доволни, ако го направя, за да се отстрани „историческата неправда“ на времето. Изпълнен с дълг, аз си взех продължителен отпуск от фирмата, чийто собственик съм – занимавам се с продажба на вина за големите хотелски вериги – и направих план за пътуването си. Оставих там жена си, мой съдружник във фирмата, дъщеря на български емигранти в Австралия, заселили се в началото на ХХ в. Кракът ѝ не бе стъпвал в България. Може би следващия път щяхме да дойдем и двамата. Заръчах на сина си, двадесетгодишен студент по стоматология, да се грижи за майка си, макар да не ми беше ясно кой за кого щеше да се грижи, хванах самолета и след дълго пътуване с две прекачвания, продължило повече от двадесет часа, се озовах на „родна земя“, както обичаше да казва майка ми. „Макар и роден на чужд континент, ти си сто процента българин“, натъртваше тя на „българин“ и разтягаше сричките. Носталгията ѝ беше злокачествена, не я напусна до края на живота ѝ. Лесно се просълзяваше, щом се споменеше нещо, свързано с България. Имаше собствен български кът вкъщи, прекарваше часове в съзерцание на експонатите си и непрекъснато поддържаше родолюбивата искра в сърцето на внука си. Отначало той ѝ се сърдеше, но после, усетил мъката ѝ, започна да я съжалява и привидно да се побългарява, поне за пред нея.

Градът ми се стори западнал, но аз не го познавах, затова не можех да кажа дали това бе в резултат на историческите промени от последните години, или просто винаги си е бил такъв. В самия център имаше висока сграда с блестящи тонирани стъкла – бившият партиен дом, който сега беше приютил кметството. Площадът, на който се намираха театърът, пощата, Историческият музей и Градската художествена галерия, беше покрит с тежки плочи от гранит. От него тръгнаха уличките на търговската част, която се състоеше от представителни сгради от началото на миналия век – главно двадесетте и тридесетте години, когато градът е бил в подем. Сега приземните етажи бяха окупирани от различни по големина дюкяни, преливащи от докарана от Турция стока – нискокачествена, грозна, мръсна и развличена, – произведена главно в Китай, но по джоба на средния българин, който получаваше нищожна заплата в сравнение със западноевропейските си събратя. На всеки две-три улици се продаваха закуски – баници, кифли с мармалад, сусамени гевреци, локумки, гевреци с маслини, милинки, тутманици и всякакви други тестени изделия. Те бяха доста мазни, върху сивата амбалажна хартия, с която ги завиваха, се виждаха оставените пръсти на продавачите. Особено баниците, от които се стичаха капки олио, но хората ги харесваха и ги хапваха с шише боза или кофичка кисело мля-

ко. Отначало погнусен от тези нездравословни закуски, с течение на времето се поддадох на изкушението и в края на първия месец от престоя си бях един от тези, които се нареждаха на опашка и нервно потропваха с крак, очаквайки дажбата си гореща баница. Зърнените закуски и овесените ядки вече ми се струваха без вкус и чужди за стомаха ми. Не се научих да пия боза, но ако останех по-дълго, със сигурност щях да прихвана и този навик. Хората щастливо се мотаеха по цял ден, седяха по многобройните кафенета, пиеха по някое време ракия или коняк, пушеха като комини и си говореха, сякаш цялото време на света им принадлежеше или бяха натрупали толкова пари, че можеха да се излежават до края на живота си. През деня се изсипваше орда от местни чиновници, които обядваха в две-три по-представителни заведения с маси, изнесени навън под опънати тенти. Бе късна пролет, слънцето напичаше силно и към един часа на обед хората вече търсеха уют на сянката и се разхлаждаха с бира. Имаше обедно меню, на което чиновниците се нахвърляха като мухи на мед – от една страна, ястията приличаха повече на домашно стотвени гозби, от друга – бяха по-евтини и хората спестяваха някой лев. Разнищваха се ожесточено клюки, особено сред обособените женски групи, които сядаха на отделни маси и разговорите им освен върху злободневните теми се разпростираха и върху вечните въпроси за консервиране, налагане на кисело зеле, плетки на една, две или повече куки, пролетно почистване и размяна на нови кулинарни рецепти. Почивката, винаги кратка, изтичаше бързо и с натезели стомахи и олекнали глави чиновниците и чиновничките се връщаха по работните си места, за да правят неволни грешки и да преборят умората и киселото си следобедно настроение, изкарвайки си го върху някой нещастен посетител. От време на време профучаваше по някой пърхаш адвокат със светъл костюм и неприлично дръзка за еснафския живот на града вратовръзка на Мики Мауси или на съшаващи се таралежи. Хората се надпреварваха да го поздравяват, защото си знаеха, че рано или късно щяха да опрат до услугите му, и затова благоговейно кимаха с глави. Ако пък се появеше някой местен доктор, те вече изпадаха в истински екстаз, скачаха и бурно се здрависваха, стискайки косматите ръце на някой примат – хирург или зъболекар, и на физиономиите им мигом се изписваше желанието да постъпят незабавно в болницата или да си извадят някой зъб. Местните учители бяха почитани по-скромно, но също подобаващо. Изобщо градът си имаше свой собствен ритъм, който все повече осъзнавах и приемах като нещо толкова неизбежно, колкото кръженето на планетите около Слънцето в Слънчевата система. Наех адвокат и двамата направихме строен план, работата постепенно потръгна, въпреки това сроковете за търсене на стари нотариални актове в архива на съда, датиращи повече от половин век, отнемаше техническо време, така че ми се наложи да заменя първоначалната си оптимистична нагласа с по-умерени очаквания и да оставя на събитията да

следват своя естествен ход. Обикалях из града, попивах навиците му, които като мазните петна на закуските постепенно шампосваха душата ми. Вместо да се съпротивявам, се оставих на течението, препълнено с удоволствията на безметежното съществуване, приличащо ми все повече на тътренето на подпийнала в събота вечер пиянска дружинка.

Завързах и няколко повърхностни приятелства. Хората ме обсипваха с въпроси и когато им казвах откъде идвам, те ме гледаха недоумяващо, загубили за миг ума и дума и след това започваха напрегнато да ме разпитват, едва сдържайки вътрешния си нездрав интерес и завистта си. В техните по-скоро недоброжелателни, отколкото любопитни погледи, виждах напрежение и разочарование, че те не бяха на моето място. Това бе първият ми досег с душевността на българина, който те разпитва, за да цъка с език зад гърба ти, да те обсъжда злостно и да ти търси кусури, нищо, че по никакъв начин животът ти не го засяга; просто го правеше заради спорта и за да има нещо, с което да си чеше езика. Още през първите дни поразпитах наоколо, за да разбера дали къщата на дядо ми и тези на други роднини все още съществуват, но се оказа, че отдавна бяха съборени. На тяхно място бяха изникнали нови сгради, а върху терена на нашата къща бяха построили търговски център от бетон и стъкло.

Обичах да се разхождам привечер, когато слънцето започваше да клони към залез: всичко се обливаше в онази златна светлина, която успокоява и найразклатените нерви. Реката, която течеше покрай града, се оцветяваше в охрено-кървави багри, които се носеха в ленивите води като накъсани парчета от персийски килим. Надвесвах се над перилата на мостовете и съзерцавах с непозната за мен наслада водата, проправяща си път сред покритите с цъфнали храсти брегове. В такива моменти чувството за време изчезваше и аз преставах да мисля за подробностите от живота. Дори забравях за жена си и за сина си, просто гледах и сетивата ми се изпъваха с една трудно поддаваща се на описание делнична леност, която превръщаше мозъка ми в размекнала се пихтия. Чак след като си сипех една гроздова ракия – набързо се научих и на това, – мозъчните ми функции отново възвръщаха способностите си за разсъждения и вземане на решения...

Един ден, докато се шляех, чакайки часа за среща с адвоката ми, видях тумба цигани да ровят сред развалините на полусъборена къща. Циганските кланове си имаха организация в работата по сортирането и извозването на отпадъците. Бяха погълнати от трескавата си дейност, не говореха много, от време на време подвикваха на цигански и променяха ритъма на действията си... Бяха надошли с няколко каруци и внимателно сортираха отпадъците. Всяка от трите каруци беше запрегната с по една дръглива кобила, толкова кльошава, че ѝ се четяха ребрата. Групата беше пред привършване на работата си. Подвиквайки грубо, размахвайки камшици над главите на конете, циганите скоро освободо-

диха терена. Пред очите ми се показаха грозните развалини на изтърбушената къща, приличащи на оглозган скелет на мамут. Това беше стара сграда, личеше си по боядисаните с валяци стени, такива по думите на майка ми, са били модерни през петдесетте години. На резедав фон се спускаха преплетени фигури, чийто основен мотив представляваше повтаряща се декоративна шарка, в която след взирание се получава световъртеж. За мен си оставаше загадка как хората не са развивали никаква форма на психично разстройство в съжителството с този лабиринт на безвкусицата... Това, което бе останало след мародерстването на циганите, бяха единствено стените. Черчеветата и вратите бяха отмъкнати, дъските от дюшемето бяха изкъртени, останалите несъборени още стени носеха отпечатъка на разрухата и безнадеждността на бомбардирана по време на войната сграда.

Каквото било – било, живелите тук ги няма вече, може би децата им са още живи, но кой знае къде са се пръснали? Едно минало бе напълно погребано и се оказваше, че цялата история на веднъж съборена стара къща се превръща в купища пепел и непотребни останки. Може би заради това, докато бе жив, баща ми работеше усърдно върху родословното дърво на рода ни. Вечер все ме викаше и се впускаше в дълги досадни спомени за моите предци и за разни роднини, които въобще не познавах. Неговите истории ми бяха твърде далечни и скоро напускаха съзнанието ми като разпилян пух от глухарчета. Сега, докато стоях пред тази гледка, разбирах логиката на баща ми – страхувал се е от безмилостния ход на времето и се е опитвал да опази част от миналото, затова ми бе говорил с такава жар; надявал се бе част от семейната история да оцелее благодарение на разказите му.

В разхвърляните из двора парчета стъкла, стърчащи като рапири в тялото на умъртвен бик, се отразяваха лъчите на залязващото слънце. Тяхната ярка светлина ме заслепи и аз вдигнах инстинктивно ръка, за да предпазя очите си. Изпитвах неистова нужда да отида до хотела и да взема фотоапарата си, за да направя няколко снимки на тези развалини. Исках да покажа снимките на жена си и на сина си, тъй като те никога не бяха виждали подобно нещо. Тъкмо тръгнах към хотела си, когато сред купищата тухли забелязах стърчащия край на някакъв странен предмет. Къщата бе оградена с разнебитена ограда, на чиято врата се виждаше закачен върху ръждясала верига катинар. Намерих пролука в оградата и се насочих към мястото, поразрових с крак, после с ръце почистих пръстта и пред мен се показа горната част на кожена подвързия. Наведох се и с пръстите си започнах да разчиствам бокалиците. Показа се гърбът на домашен албум. Вдигнах го и го изтупах внимателно. Полетяха кълбета от прах, които влязоха в очите ми, но въпреки смъдящата болка продължавах да го стискам здраво. Внимателно отворих първата страница и за моя огромна изненада се оказа, че албумът беше пълен със снимки. Състоянието им не бе никак добро –

хартията беше пожълтяла, а на места лепилото, с което бяха залепени снимките, бе избило през тях и покрило с тъмни петна гланца, нарушавайки изображенията. Снимките бяха на семейство – баща, майка и дъщеря, появяваха се епизодично и други лица, но централно място заемаха фотографите на дъщерята. Беше ми трудно да се ориентирам кога точно са живели тези хора, но с изключение на дъщерята родителите ѝ със сигурност вече бяха покойници. Бащата – мъж с късо подстригани мустаци, слабо тяло, фини черти на лицето и дълга права коса – гледаше усмихнато със светлите си очи. В излъчването му имаше сговорчивост и добрина, нямах представа каква е била професията му, но ми приличаше на провинциален учител по литература, който има амбиции в писането и издава поетични книжки, подписани с псевдоним. За сметка на това жена му беше негова пълна противоположност – висока, стърчаща с цяла глава над него, кокалеста, с широко лице и раздалечени очи, гледащи с равни дози студенина и презрение. В позата ѝ се усещаше някакво чувство за превъзходство и нетърпимост към инакомислещите. От съчетанието на родителите се беше родило пухкаво момиче с нацупени устни, предизвикателни очи и, изглежда, с чепат характер. Помислих си, че беше взела най-лошите черти и от двамата си родители, факт, на който често се натъквах сред познатите си. Нататък в албума снимките надлежно документираха различни събития от живота на семейството. Стана ми тъжно, че този семеен архив се въргаше наред разрушените останки на къщата, зарязан и непотребен никому. Реших да го задържа, щях да поразпитам тук-там и ако намерех някакви роднини, щях да им го връча; ако ли не – смятах да го предам на градския музей, за да си попълнят архива.

Беше станало съвсем тъмно, когато се прибрах в хотела си. Цялото тяло ме сърбеше неистово, очите ми се бяха зачервили. Взех си набързо душ, прахът беше проникнал дори под тениската ми, всяко движение ми се струваше като минаване с шкурка по кожата ми. С влажна кърпа внимателно избърсах албума страница по страница и го оставих настрана.

Слязох в ресторанта. Сервитьорката ме поздрави равнодушно, тъй като не ѝ обръщах никакво внимание. Донесе ми студена вечеря и ми я тръсна на масата; след това се оттегли в ъгъла на полупразната зала и се залепи пред плазмения телевизор, по който вървеше някакво лигаво женско предаване. Набързо изгълтах вечерята си, оставих няколко сгънати банкноти и се ометох на пръсти. Вечерта прекарах пред лаптопа си: обадох се по скайп на семейството си и дълго разговаряхме за изтеклия ден. Разказах им какво бях намерил днес, за моя изненада те проявиха интерес, даже пожелаха да им покажа албума през камерата. После си легнах, но сънят ми бе нарушен от пиянска свада под прозорците на хотела, която приключи с побой. Откакто бях дошъл тук, това се случваше за първи път и, да си призная, в началото даже се поизплаших и се размислих дали да не позвъня в полицията. Явно спорещите се познаваха помежду си, караха се

за нещо тяхно си, затова реших, че не ми е работа да се занимавам с тях. Когато обаче се сбиха, вдигнах телефона в стаята си, но телефонистката на рецепцията сигурно беше заспала, защото не ми отговори. Поставих обратно слушалката. Набрах номера на полицията от мобилния си телефон. Отсреща сънен глас избоботи нещо, но когато се представих и започнах да обяснявам случая, мъжът се разбуди и вече с по-уверен глас ми каза, че това са обичайни неща, случвали се често и ме посъветва да не си го слагам на сърце. Той си записа мястото и разни други детайли и каза, че ще изпрати патрулка. Аз поблагодарих и понечих да затворя, когато мъжът отсреща ме запита да не съм пиан. Този въпрос ме зашлеви като плесница. На какво основание, попитах аз, направихте това заключение, а той ми отговори, че говорът ми бил завален. Веднага поясних, че не живея в България и затова говоря с акцент. Той явно остана доволен от отговора и ми пожела лека нощ. След половин час, когато бандата вече се беше разотишла, дойде полицейска кола с включени светлини. Тъкмо се бях унесъл. Полицаяте се повъртяха, изпушиха по една цигара и си тръгнаха.

На сутринта преплитах крака от недоспиване, но сутрешното кафе ме освежи и с бодра крачка се насочих за среща с адвоката ми – имахме уговорка пред Градския съд. Преди да тръгна, за миг се поколебах дали да не взема албума със себе си, накрая го пъхнах в една найлонова торбичка. С адвоката ми приключихме бързо и аз го поканих на кафе – нещо, което тук се правеше през целия ден. Той ми каза, че има половин час на разположение и се насочихме към италианската сладкарница – заведение, отворено от завърнали се от Италия българи. И докато приехме гъстото и ароматно еспресо, извадих албума и го попитах дали хората на снимките му говорят нещо. Оказа се, че той не беше местен, срещнали се с жена си в София в Юридическия факултет и се преместили след дипломирането си в родния ѝ град. Предложи да вземе албума със себе си и да го покаже на жена си, после се размисли и ме покани на вечеря у дома на следващия ден. Приех с благодарност.

В уречената вечер купих цветя и бутилка хубаво вино – тук искам да отворя скоба и да поясня, че българските вина като цяло не са добри, защото са произведени по стари технологии. Бяха тежки, тръпчиви, удряха на танин и съобразно наложилите се международни стандарти бяха трудно продаваеми на международния пазар. Други държави с много по-малки традиции от България бяха отвоювали своята пазарна ниша и в никакъв случай нямаше да я отстъпят на една държава, която не знаеше как да го презентира и рекламира. Много работа трябваше да се свърши тук, за да се рестартира целият този задръстен все още от времето на социализма бизнес. Напоследък бях подочул, че винопроизводителите в България произвеждат вино, което препродават на едро във Франция и в други държави, които допълнително го облагородяват и продават със свой собствен етикет. От това България губеше много.

Вечерта мина приятно. Съпругата на адвоката бе симпатична млада жена, въпреки и двамата бяха в края на тридесетте си години, възторжени и все още неомърлушени от провинциалния си живот юристи, несъмнено с добри доходи и без тревоги за бъдещето си. Храната беше вкусна, красиво поднесена и ми се стори божествена след буламачите в ресторанта на хотела. Пихме от донесеното от мен италианско вино – леко и ароматно, после като по поръчка за десерт имахме тирамису, след което се оттеглихме в хола им. На фона на тиха джазова музика – Майлс Дейвис се опитваше да не свири фалшиво – и на чаша ароматен френски коняк ние, двамата мъже, запалихме по кубинска пура, впускайки се в разнопосочни разговори. Двойката бе симпатична и с широки интереси, очевидно компанията ми им беше приятна и вечерта минаваше забавно и интересно за всички ни. Когато показах албума с надеждата да получа някаква информация, се оказа, че домакинята ми не ги познава, но според нея това бяха снимки, направени през четиридесетте, петдесетте и шестдесетте години на миналия век. Съпругата на адвоката, която работеше като юрисконсулт в местната държавна банка, предложи да ѝ оставя албума за няколко дни, тя щяла да разпита в службата си, където имало доста възрастни служители, а също така щяла да го покаже на родителите си, които със сигурност щели да дадат някаква насочваща информация.

Следващите дни изтекоха бързо. Пътувах до Пловдив, посетих Античния театър, обядвах в Стария град и за миг се почувствах горд, че произлизам от този народ. Градът бе жив, пълен с туристи и зяпачи, животът тук течеше с едно разлято бавно темпо, сякаш в река Марица не течеше вода, а боза. В гръцките сладкарнички се продаваха вкусни ориенталски специалитети, от които езикът ми залепна за небцето, но тъй като за мен тези неща бяха нови, исках да опитам от всичко, затова се впусках в рисковни кулинарни експерименти, които приключиха с двадесет и четири часово разстройство, което понесох тежко, заключен в стаята на хотела си. Когато се почувствах по-добре, бях не само с два килограма по-лек, но и животът ми се стори смесица от мистерия, руска рулетка и хедонистична оргия.

За съжаление в банката никой не бе разпознал лицата на снимката, но родителите на съпругата на адвоката си бяха спомнили интересни неща и така започна разплитането на историята, която възнамерявам да ви разкажа. Семейството на снимката се оказа на най-известния за времето си адвокат в града – Вихрони Чачановски, на жена му Евдокия Милетинова-Чачановска – учителка по английски език, и на дъщеря им Матилда Чачановска, която била позната из града като Мими пеперудката – учителка по пиано и главна героиня на настоящото повествование. Малко вероятно било да има техни живи роднини. Бащата бил русенец, майката – софийнка, така че те още приживе не са имали роднини в града. Може би такива имаше някъде из страната, но аз нямах вре-

ме да ги открия, тъй като престоят ми в България беше ограничен. Но тъстът на моя адвокат бе споменал за един художник, който бил близък приятел на бащата на Матилда, все още бил жив, живеел в града, но злите езици говорили, че се бил пропиел. Рядко напускал дома си, излизал единствено за да попълни запасите си с пиячка. Бил заприличал на клошар, може би имал и психически отклонения. Набързо си направих груба сметка, че този човек би следвало да е към осемдесетгодишен. Сийка, съпругата на моя адвокат, бе взела адреса му и аз реших да го потърся на следващия ден.

II

Отправих се към онази част от града, която се разпростираше покрай реката – отдавна пресъхнала, която само през месеците на пролетното топене на снеговете се напълвала и хлапетиите плъзвали да ловят риба, но това било преди повече от тридесет години. Напоследък и това не се случвало, голото корито само показваше натрупаните камари от боклуци – рамки на колела и автомобилни гуми, всякакви пластмасови отпадъци, които се бяха смесили с речната тиня. Градската управа не си бе дала труд да почисти и цялата гледка се допълваше от събралата се от години полуизгнила есенна шума, довлечени клони и трънаци.

Къщата на посочения адрес беше стара, едноетажна, с дървено разкривено стълбище и паянтова врата. Щом я отворих, тя издаде жалостен звук като на приклящено животно. Вътре беше сумрачно, миришеше на многогодишен мухъл, по пода се въргаляха стари сламени кошници, преливащи от прашасали празни бутилки от алкохол. Стените бяха олющени, виждаха се различни пластове боя. Таванът в предверието беше изпопадал на много места и оголените части показваха изгнил гредоред. Жилището се състоеше от три стаи, всяка с отделна врата. През един прозорец, потънал в прах и закрит с гъсти паяжини, влизаше оскъдна светлина. Личеше си, че тук човешка ръка не беше почиствала от години. Почуках на първата врата, но тъй като не последва отговор, се преместих на съседната. Щом потропах – беше около десет часа сутринта, – един по-скоро дълбок, отколкото сънен глас извика:

– Кой е? – Замръзнах на мястото си. Не знаех какво да отговоря. – Който и да си – влизай – продължи гласът.

Натиснах бравата и се озовах в широка, потънала в безпорядък стая. Дюшемето беше оцапано с петна от бои, къс от стар килим застилаше пространството пред старото леглото с метални табли, от тавана висеше жица с фасонка и крушка, опасани от стари паяжини. Стените бяха изцяло заети с криво окачени картини, щедро оплътени от мухи, по ъглите стояха натрупани на камари клошарски вещи, събрани от кофите за боклук. Въздухът беше тежък и спарен, вонеше. Очите на мъжа, който лежеше в леглото, ме гледаха с недоверие. В по-

лузадрямалото си състояние мъжът не беше сигурен дали съм истински, или съм някое фантастично пиянско привидение. Направих крачка напред, но той сякаш се уплаши и инстинктивно грабна дебелата сопа, полегнала до леглото му, за да се защити.

– Кой си ти? – изхриптя той. Мъжът беше възрастен, изцяло побелял, с дълги чупливи от старостта отдавна немити коси.

– Аз съм, Хари Тюфекчиев.

– Ха-ха! – разсмя се мъжът, а от устата му се показаха няколко разклатени зъба. – Какво смешно име – после пак стана сериозен и подозрителен към посещението ми. – Какво искаш?

– Вижте – започнах аз отдалече, наистина не знаех как да подходя в случая с този деградирал от алкохола клошар, – аз съм дошъл да ви помоля за една услуга.

– Ха-ха – запревива се мъжът и запръска обилно слюнки наоколо. – Отдавна никой не ме е молил за такова нещо – от няколко милиона години. – Какво искаш? – повтори ядно той.

– Интересуват ме едни хора. Казаха ми, че сте познавали мъжа.

– За кого става въпрос? – каза той и се измъкна от леглото.

Тежка миризма на непрано от години бельо, което на оскъдната светлина не изглеждаше толкова мръсно, се понесе на талози към мен. Искаше ми се да запуша носа си, но се съдържах, за да не обидя домакина си. Той пусна голите си крака и докосна дъските на пода, ноктите на краката му бяха позеленели от мръсотия, все едно ги бе държал една година в блато. Кожата им бе жълта и цялата покрита със старчески струпеи. Той започна яростно да се чеше и из въздуха се разлетяха парченца мръсотия. После настървено се зае да пощи главата си.

– Казвай.

– Ето – казах аз, извадих от раницата си албума и му го подадох. Той продължаваше да ме гледа като извънземно. За миг си помислих, че може би ме взема за някоя от приумиците на смъртта.

– А да, ха-ха: Вихрони – и една следа от нежност премина набързо в погледа му. – Откъде го имаш? – потропа той с дългия жълт нокът на показалеца си.

– Намерих го наред останките на една къща.

– Ама ти да не си му роднина?

– Не.

– Е, тогава какво ти влиза в работата? Ти що говориш така? – погледът му се задържа изпитателно върху лицето ми. – Някакво заболяване ли имаш?

– Не, живея от години в чужбина.

– Къде?

– В Австралия. – Зениците му станаха големи като понички. – При кенгурата?

– Да.

– Там има много отровни змии – каза дълбокомислено мъжът, – но ти си оцелял и си дошъл да ме видиш, за да ме разпиташ за Вихрони. Боже мой, какво нещо е животът! – каза той с патетика. То, това е стара работа. Какво мога да ти кажа? Той почина отдавна, лека му пръст.

– Изглежда, вие сте последният жив, който го е познавал.

– Мда, твърде е възможно. Много народ измря, а и градът се промени – свестните напуснаха и придойдоха селянчетата. Аз съм художник – продължи той, в гласа му се промъкна трепет на гордост. Чудя се каква ли е светлината в Австралия.

– Ярка, много ярка.

Той ме огледа с любопитство.

– Ти да не би да колекционираш картини?

– А, не, съвсем нямам такива интереси.

Мъжът се беше изправил, голото му мършаво тяло показваше белези на недохранване, гръдният му кош стърчеше силно напред, коремът му беше хлътнал дълбоко навътре, тънките му мършави крайници бяха покрити с жълтеникава, с цвят на патешка лой, кожа. Той откачи стар прокъсан халат от забит в стената ръждясал пирон и прикри голотиите си. След това изрови изпод леглото нещо като подобие на чехли с изтъркани подметки и зашляпа из стаята.

– Седни – каза той и ми посочи една оцапана в цвят кобалт отоманка. Аз му отказах с жест. – Виж, нали не се сърдиш, че преминах на ти. Беше много отдавна, всичко съм забравил, а и не ми се спомня. Бях млад и бъдещето беше пред мен, мислех си, че ще направя кариера, а то какво се оказа – пропих се като за световно. Мач обичаш ли?

– Не.

– Ама тогава от какво се интересуваш? Много си ми чистичък и спретнатичък, а да – махна той с ръка, – забравих, че живееш в чужбина, в Австралия. С какво си изкарваш хляба?

– Търговец на вино съм.

Мъжът ме погледна с истинска възхита.

– Е, тук направо ме закла. И какво, как са българските вина? Бива ли ги? Печелят ли награди? – засипаха се въпросите му.

– Напоследък не.

– А, колко жалко. А на мен си ми харесват. Ето например тази сутрин си нямам за закуска винце, за да си надробя попарка. – Ръцете му започнаха трескаво да треперят. По всичко личеше, че изпитва алкохолен глад. – Виж, няма какво да ти разказвам. Имам си грижи, трябва да поизмия бутилки, да ги върна и да си взема нещо за отскок. Ха-ха – знаеш ли я тази дума?

Странният човек, чието име даже не знаех, се шураше напред-назад, имаше притеснен и безпомощен вид като всички алкохолици сутрин, преди да поемат първата доза пиячка.

– Откога не си ял като човек?

– От 1989 г., синко, дотогава работех. Между впрочем тази работа в ТПК „Изкуство“ ми я намери Чачановски, Вихрони, де. Висях в едно ателие по цял ден, два-три пъти в годината ще ни понагазят с поръчки. Бяхме двама, рисувахме плакати за манифестациите, де – първи май, девети септември, Октомврийската революция, Денят на детето и тям подобни; през останалото време – кеф, шапка на тояга, разполагай с времето си, брат, ако искаш – рисувай, ако искаш – си пийвай – погледна ме виновно той, – така де, то оттам започна и сега нали ме виждаш докъде съм я докарал.

– Получаваш ли пенсия?

– Колкото да не умра от глад, ама алкохолът поскъпна, не е като едно време ей... Ех – махна носталгично той с ръка, а и другарката ми си отиде... Преди ме спираше, не се разпищолвах толкова, готвеше ми, переше ми...

– Деца имаш ли?

– А не, Господ не ми оказа тази милост. Сам съм, навремето имах брат, ама това е стара история. По-добре да не пъхам пръст в раната. Ще си отида така, гол-голеничък – от очите му бяха започнали да се стичат сълзи. Плачеше без звук, без чувства, ей така, напълно машинално. Само тялото му се тресеше като есенен лист, на който вятърът свиреше песента на студа и мизерията.

– Откога не си ял?

– Не помня.

– Ще отида да взема нещо.

– Да не забравиш и бутилчица водчица.

– Добре – казах аз, дадено, но в замяна ще ми разкажеш за Вихрони Чачановски.

– Ще ти разкажа, ти само се върни с бутилката, пък ще поседнем и ще се поразговорим. Пиячката развързва езика...

Отидох до близкия магазин на улицата – само две къщи по-надолу – и напазарувах храна: две препълнени торби с всичко необходимо, грабнах така лелеяната бутилката водка и се отправих към бърлогата на звяра. Бях разкъсан от противоречиви чувства. От една страна, купувайки алкохол, аз изнудвах човека да ми разкаже за семейството от албума, от друга обаче, рушах здравето му, но какво можеше да се направи с един толкова занемарил се човек. Ще го нахраня, ще му оставя продукти, ще му стигнат за седмица, може и пари да му оставя, но пък щеше да ги изпие. Безнадеждна работа. Докато прехвърлях мислите из главата си, вече бях отново в къщата, която ми изглеждаше още по-мизерна отпреди.

– Купих ти храна – казах аз – сирене, кашкавал, салам, хляб, буркан със сладко, консерви – месо и риба, плодове – банани, ябълки, кило череша... ще има да се угощаваш...

– А бутилката взе ли я? – попита панически той.

– Взех, взех. На, ето ти я, хайде вземи – подадох му аз шишето. Той трескаво отвъртя металната капачка и долепи жадните си устни към гърлото на шишето. Отпи дълга сладка глътка. Кльощавата му шия с подскачащата адамова ябълка сновеше нагоре-надолу като движеща се част на струг.

– Охаа! – обърса той с длан устата си. – Уф, така е по-добре, най-накрая фокусирах погледа. – И наистина: цялата му стойка се промени и една едва забележима усмивчица застана наред ъглите на устата му. – Слагай, слагай – рече той, сочейки торбите с покупки. – Ей сега ще поразчистя.

Трескаво отмести встрани палитрата, затрупаната със засъхнали туби боя. Напъха топките мръсни парцали под леглото и постави двете торби с продукти върху разчистената маса. Ръцете му трескаво започнаха да ровят вътре, докопаха една вакуумирана шафета салам, но пръстите му бяха твърде слаби и не можеха да разкъсат гъвкавата опаковка. Той пусна в ход зъбите си – тези няколко разклатени зъба, които не му служеха почти за нищо. Беше се изпотил от напрежение, очите му святкаха лакомо, в този момент приличаше на див звяр, готов да убива, ако някой му грабнеше плячката. След като опита още веднъж с ръце и зъби да разкъса опаковката, той взе една зацапана с боя шпатула и с острия край разпори вакуумирания пакет. След това, напълно забравил за липсващите в устата си зъби, захапа твърдата шафета салам и започна жадно да ръфа. Атрофиралите му венци се срещнаха с твърдата обвивка и той издаде звук на болка и гняв. От нетърпение лигите му запръскаха на всички страни, искаха да му помогна, но ме беше гнус и първо го оставих да поукротит нервността си, след това извадих от раницата си сгъваем нож и му го подадох. Той издаде звук на задоволство и благодарност и с резки движения нарязва месото на едри парчета. Гледах го как настървено преглъща, явно отдавна не беше вкусвал месо. Опасявах се да не се задави от лакомия и с тревога го наблюдавах. Беше измъкнал отнякъде очукано канче и си беше сипал щедра порция водка – една трета от бутилката вече липсваше. След пет минути явно засити глада си, сви се на мястото си и се хвана за корема. На лицето му бе изписана болка.

– Ох! – скимтеше той. – Заболя ме стомахът, с тези изгнили зъби не мога да дъвча като хората.

– Пийни си малко водичка.

Той ме упъти към малката врата в коридора, където се оказа, че има умивалник и тоалетна с клекало. С резкия шум на внезапно отворената врата един мудар плъх се измъкна от тъмния ъгъл и след като ме огледа изумено, се шмугна между краката ми. Извиках от погнуса и за първи път съжалих, че бях дошъл

тук. Налях вода в канчето и се върнах при него. Старецът беше в значително по-добра форма и сега на лицето му се разливаше нещо като задоволство. Забелязах, че в мое отсъствие си беше отчупил голям крайщник от хляба и го беше погълнал. В очите му се бе появила искрица живот, даже заразителна веселост.

– Е, за какво ти е да знаеш за Вихрони и семейството му? Хора като хора, вече покойници – поясни той, – защо да им дрънкаме кокалите?

– Как се казваш? – попитах, аз ти се представих, а ти все още не си ми казал името си.

– Самуил, Самуил Върколашки.

Погледнах го с недоверие.

– Не ми вярваш, нали? Това е стара история – един от праядовците ми, разправят, че се превърнал в таласъм. Знаеш ли я тази дума?

– Не.

– Е, това е нещо като вампир. А тази знаеш ли я? Дух, ама страшен.

– Ааа, да. Разбирам.

– Бил отишъл през нощта с приятели на селските гробища и не щеш ли – един гроб се отворил и една костелива ръка го повлякла навътре. Другарите му, като видели това, плюли си на петите и дим да ги няма. На другия ден не излезли от къщите си, за да не би да ги питат къде е дядо ми – тук той започна шумно да хълца, та чак очите му се насълзиха, обаче се сети да пийне вода и като потисна рефлексата си, продължи. – Обаче дядо ми сам отишъл да ги потърси. Първо при най-стария, леле, като го видял оня и извикал, понечил да залости вратата си, но дядо ми бил як и му се опрял. „Бре, гадино недна – викнал той, – как така ще затваряш вратата под носа ми!“ Като минала уплахата, другарят му започнал да му задава въпроси. Ама дядо ми нищо не помнел, така де, да му се е случвала такава работа и колкото повече слушал, толкова повече му притъмнявало пред очите и накрая, като му паднало съвсем пердето, взел, че теглил един бой на човека. „Ти ли, свиньо, шъ ми говориш такива неща, ти ли, погански невернико, майка ти, аз на теб“... и т.н., ама прякорът му останал оттогава и всички започнали да му викат върколака...

– Странна история... Разкажи ми, моля те, за хората на тези снимки – и му посочих албума.

– Ех, откъде да почна?

– Ами кажи ми... Как се запозна с тях? С какво се занимаваше мъжът, жена му, какво се случи с дъщеря им? Лесно е, веднъж като започнеш, и после то само си върви.

– Добре, ама няма да ми даваш зор, че ти си от зорлиите, все да командваш искаш. Вихрони го срещнах по работа, тогава все още бях млад художник, току-що завършил Художествената академия. Бях изпълнен с планове за живота, но първо трябва да ти разкажа историята на моето семейство.

Аз кимнах, измъкнах от раницата си дъждобран, който винаги носех със себе си, за всеки случай, постлах го върху отоманката и се настаних върху нея.

– Аз имам брат, по-млад от мен с десетина години, буен, своенравен, размирник... Направи я той така, че опържи цялото ни семейство. Забегна през граница през 1958 г., беше на двадесет години, а аз бях навършил тридесет и правех планове да се завърна в Русе, откъдето е семейството ми. Да, ама не, защото всичките неприятности се изсипаха изведнъж върху главите ни. Баща ми загуби работата си, майка ми оставиха на мира, смилиха се сякаш над нея, обаче баща ми се разболя от мъка и си отиде без време. Седнахме с майка ми да мислим какво да правим и накрая решихме – аз да се махна от града, защото за мен нямаше никакво бъдеще там, а тя да се премести при сестра си във Велико Търново. И така семейството се раздели – всеки пое в различни посоки. Аз дойдох тук заради хубавата природа наоколо, никого не познавах и се опитах да стана учител по рисуване в прогимназията, беше се овакантило място, но след като направиха проучване и видяха, че съм политически неблагоприятен, ми подрязаха крилете. Ами сега какво? – питах се аз. Започнах да рисувам като луд и да се опитвам да продавам картините си. В интерес на истината, появи се любопитство в началото, ама после затихна, някой от колегите ми беше забил нож в гърба. Зациклих, едва свързвах двата края и така – докато не се появи Вихрони. Беше през един студен януарски ден, дойде в ателието ми, тук, където сме сега с теб, ама тогава съвсем не изглеждаше така, беше си прилична къща, обаче старостта и пианството ме погубиха. Ех – въздъхна той и дребни сълзици на самосъжаление напълниха очите му. Придърпа бутилката, отпи порядъчна глътка и малко по малко куражът му се възвърна. – Беше дошъл при мен, за да поръча портрет на дъщеря си. Тя завършваше Музикалната академия и той искаше да ознаменува събитието подобаващо – с портрет в цял ръст. Поръчката беше повече от странна. Кой въобще ти искаше портрети по онова време? Хората се захласваха по натюрморти – разрязана диня на сред шепа изсипани сливи или пък жълти круши, румени праскови, или чепка бяло грозде – светлината красиво свети върху зърната, та чак ти се иска да ги схрускаш. Другото, дето вървеше, бяха пейзажите – селски, горски, морските бяха най-предпочитани – с лодки в морето или плаж със самотен чадър, ракединак пълзи по мокрия пясък на брега, а залязващото слънце оцветява всичко в златистовиолетови тонове – триумф на кича и безвкусицата на българина... А този господин идва и отведнъж иска портрет на дъщеря си, и то в цял ръст, ами че то кога изпада такава поръчка... Почувствах се като Веласкес. „Добре господине – викам му, – ама, първо, ще ви струва скъпо и, второ, дъщеря ви ще трябва да идва да ми позира, по снимка тези работи не стават. „Добре – отговаря ми той, – не се грижете за парите, колкото поискате, ще ви дам и отгоре ще добавя, а за второто – мисля, че дъщеря ми ще се съгласи с охота...“

Докара ми я след няколко дни – Матилда се казваше, – висока, стройна като самодива, горда като амазонка. Оказа се трудна по характер, ай-ай – завайка се той, спомените внезапно бяха запрепускали в съзнанието му. Внезапно тръсна главата си, сякаш искаше да се отърве от кацнала върху ѝ муха. Ръцете му махаха безпомощно във въздуха, помътнелите му от взирание очи се бяха фиксирали върху прозореца, през който се процеждаше мътна светлина. Изведнъж се окопити, въздъхна тежко и отново подхвана историята си. – Та, казвам ти, особено момиче беше тази негова дъщеря, държеше се, сякаш не идваше от този свят, ами от някъде другаде. Горката, май дъската ѝ хлопаше.

– Наистина ли? – не се сдържах аз. Разказът му ме беше увлякъл и без да искам, направих непростимото, прекъснах го. Рискувах или да го разсърдя, или да размътя и без това замъглените образи на спомените му. Той се сепна, помълча, беше на ръба да се откаже, но аз го погледнах и го подканих окуражително да продължи.

– Рисувах я една година... Стопи ми лагерите. Един път ще дойде, пет пъти ще си намери някаква причина да пропусне. Накрая казах на баща ѝ, вече се бяхме сприятелили, че дъщеря му е непоносима и никога, това го казах на шега, ама познах, няма да си намери мъж. Вихрони беше ларж човек с широки пръсти, изкарваше много пари, беше най-добрият адвокат в града, дори комунистите му сваляха шапка, гений в юриспруденцията. Тих, кротък, спретнат, с пригладените си дълги коси повече приличаше на руски социалдемократ, отколкото на служител на правото. Разбираше от живопис, с часове сме си говорили задълбочено за какво ли не. Имаше нюх, инстинкт към изкуството и от музика вдяваше. Жена му Евдокия – ай, какъв кон беше пък тази, – здрава фламандска кранта като тези, дето ги рисува Рубенс. Като се ядосаше, хвърляше къчове, та чак искри хвърчаха. Вихрони предпочиташе да се скрие, докато отmine бурята, то с нея не се излизаше на глава. Дъщеря им беше взела по нещо и от двамата – странната усмивка от баща си и слабото му телосложение, по ръст приличаше на майка си, но беше кокалеста. По характер се беше метнала изцяло на нея – лесно се палеше, обиждаше като едно и едно две, хич не се замисляше, а после, като ѝ минеше, не се сещаше да се извини. Цупеше се, докато другата страна първа не направи крачка за помирение, та накрая излизаше така, че все едно нея я бяха обидили. Е, накрая завършихме портрета. Баща ѝ много го хареса, тя – никак. Заяви, че това не била тя, било някаква друга жена. Обвини ме, че в погледа на нарисуваната жена имало лудост. Едва ли това беше лудост, по-скоро бих казал, че в нея имаше невъздържаност, гибелни страсти, които щяха да ѝ скроят лоша шега.

– А какво можеш да ми кажеш за това? – обадох се аз. – Всичко се връзва с ето тази снимка тук. Посочих му една, на която седем-осемгодишната Матилда позираше наред шадраван, представляващ изправена на задната си перка

каменна риба, от чиято отворена уста бликаше струя вода. Тя стоеше гордо изправна до рибата, прегърнала я с двете си ръце. Водата се стичаше по късата ѝ рокля, мокреше белите ѝ три четвърти чорапи. От главата ѝ капеше вода, но тя гледаше победоносно в обектива на камерата, предполагам, зад него стоеше жертвоготовният ѝ баща.

* * *

– Матилда, ела тук! Веднага! – вика жената към момичето. Гласът ѝ се е извисил и не търпи възражение. А то около седем-осемгодишно, гледа хитро и предизвикателно и стиска още по-здрово каменната риба на фон-тана. Струите вода шуртят, поривите на вятъра завъртат водната завеса и я заливат. Момичето се смее, предните му два горни зъба липсват и тази щърбата усмивка придава на цялата сцена чара на детското непокорство, като още повече разпалват у майката гняв и желание да я накаже. – Чуваш ли какво ти казвам? – Матилда нехае и продължава да се кикоти. – Вихрони, защо позволяваш това? Докъде ще стигне цялото това непослушание? Нима не си даваш сметка накъде я гласкаш?

– Матилда, хайде, миличка, вир-вода си, хайде – стига толкова! – казва баща ѝ, но в гласа му няма никаква твърдост, нито заповедна нотка. – Ела, ще продължим игрите вкъщи.

– Не, тате, искам тук и няма да си тръгна, докато не ми направиш снимка.

– И таз хубава, нима ще се съгласиш? – лицето на майката е зачервено от гняв. Защо отглеждаме такъв ужасен инат?

– Евдокия, моля те, хората гледат.

– Ами като гледат, постъпи като мъж, а не като мекотело!

– Господи, не започвай пак! – процежда през зъби мъжът, дошло му е до гуша от критиките на жена му и непослушанието на дъщеря му. Той хваща повесения на гърдите му фотоапарат, маха предпазната капачка на обектива, повдига го към очите си и се визира през тясното отворче. Пръстите му нагласяват фокуса, той леко прикляква, едното му рамо е повдигнато – дясното, после показалецът на дясната му ръка отива върху повдигнатото копче и е готов да го натисне, но преди това се провиква:

– Внимание, Матилда, гледай в обектива, скъпа – вика той, – не мърдай. Чува се изщракване. – Чакай, ще направя още една.

– Направи ми повече, повече – залива се от смях дъщеря му. Дрехите ѝ са подгизнали. Ръкавите на рокличката текат като водосточни тръби. Белите чорапи са полепнали като втора кожа по краката ѝ. Косата ѝ се е превърнала в наводнено птиче гнездо, под което надничат две закачливи очи и едно разтеглено в огромна усмивка лице напук на лая на майката.

Слънчев лъч се процежда между листата на близките дървета и изпраща огнените си копия наред пръските на фонтана, за миг водата става златна и се превръща във ветрило от искрящи фойерверки. Феерия... Момичето най-после пуска каменната риба и се затичва към родителите си. Събралата се наоколо тъпа започва лека-полека да се разотива. Майката хваща грубо дъщеря си за ръката и я повлича след себе си. Бащата се усмихва на тези, които все още са там, и им желае хубава вечер.

* * *

– Евдокия, нека поясня, беше властна жена, даже зла. Тя ревнуваше дъщеря си от мъжа си и малката се научи на същото – то каквото посееш, това ще пожънеш. Между двете имаше открита война с писъци, врява и наказания, а бедният Вихрони не знаеше на кой свят се намира. Затова беше бог в съда, където студената му жена нямаше никаква власт, а дъщеря му не си показваше носа. Единствено тук той имаше пълен контрол върху живота си. Беше си създал добро име още преди да се смени властта през 1945 г. Отначало комунистите се опитаха да го шартират, но понеже той бе душа човек, с никого не се караше, с никого нищо не делеше, се принудиха да си затворят очите за произхода и образованието му. Нали се сещаш – покашля се тежко той, – че през онези смутни времена много народ изчезна покрай Народния съд, имаше недостиг на надеждни кадри и Вихрони не само оцеля, ами се превърна в дясна ръка на градската управа по всички юридически въпроси. Начело на града бяха застанали простовати хора, но, за негов късмет, не зли или не достатъчно зли, за да го затрият. Работеше по цял ден, а жена му преподаваше в гимназията английски език – беше завършила английска филология в университета и освен това въртеше частни уроци вкъщи. Материално бяха много добре. Българинът е по-благодарен на адвокат, дето е разделил кокошарника между трима братя, отколкото на лекар, който му е спасил живота – какво да се прави, суеверие и простотия, та, искам да кажа, у тях се мъкнеха клиенти, кога ще му донесат кокошка, кога пуйка, даже цяло агне са му донасяли, яйцата с кори му ги доставяха – бакалница можеше да отвори. Венецът на цялото им благосъстояние беше вилата, която Вихрони построил в една планинска местност край града. Живееха в голяма къща, бивша собственост на местния фабрикант. И както си беше кротък и неконфликтен, адвокатът успя да завърти работата така, че къщата стана негова. Опа! Изненадах ли те? Такава е човешката природа – гледаш го света вода ненапита, а той прелюбодеец, не, нямам предвид него – махна с ръката си той, – говоря по принцип.

– А Матилда?

– А, тя си беше странна птица, как да ти кажа, абе, ни се водеше, ни се караше, като онази главната героиня – Катерина от пиеса на Шекспир „Укротяване

на опърничавата“. Впрочем имаше едно нещо, което укротяваше дъщеря му – свиренето на пиано.

Аз си спомних, че на една от снимките в албума Матилда бе застанала зад концертен роял, поставен на висок подиум, и съсредоточено изпълняваше някаква пиеса. Изглеждаше изцяло погълната от музиката. Отворих албума и показах снимката на Самуил, той го пое в скута си и започна да се взира на прегнато във фотографията.

– Не виждам добре без очила – призна си той след кратко колебание, а нямам пари да си направя. Я ти ми разкажи какво точно има на тази снимка.

И аз му описях снимката, или по-точно това, което се виждаше върху нея – нещо като официален концерт, хората стискаха букети, девойките бяха горедолу на една възраст, всъщност по-скоро това бяха млади жени – двадесет и две-три годишни. Всичките бяха с характерни за времето прически, гледаха на прегнато и щастливо напред, сякаш ги очакваше бъдеще, по-голямо от мечтите им, от което се страхуваха.

– Ааа – каза Самуил, – ами това беше денят на тържествения концерт, същия, по време на който някой спретна голям номер.

– Да не си бил сред публиката?

– А иначе откъде ще знам? – вдигна назидателно пръст художникът. – Вихрони ме беше поканил и аз бях седнал сред публиката, затаил дъх от чудното изпълнение на дъщеря му...

* * *

Залата се пръска по шевовете си. Тук са майки, бащи, баби и дядовци, стринки, вуйчовци и лели на абсолвентите по пиано от Музикалната академия. Гостите държат огромни букети, нежни аромати опияняват ноздрите на дамите и карат мъжете да кихат, а не бива, защото на сцената зад рояла се води борба на живот и смърт. Всеки иска да блесне, да бъде забелязан и в това уж благородно състезание има много нерви, завист и изгризани нокти. След всяко изпълнение в залата се надига вълна на одобрение или на враждебност, а когато изпълнението е изключително, пространството кънти от искрени ръкопляскания. Повечето изпълнителки са облечени в бели ризи с дълги ръкави и тъмносини или сиви поли. Обувките им са с ниски токове, удобни за натискане на педалите на рояла. Косите на момичетата са прибрани с шноли, лицата им са чисти, излъчват отговорност заради акта на споделянето, който днес им предстои. На естрадата освен черния, лъщящ като крилете на гигантски бръмбар роял има кошници с цветя, наредени по периферията на подиума. В дълбочина сцената е оградена от високи спуснати тъмночервени завеси, в центъра са окачени масивните портрети на Георги Димитров и Вълко Червенков. Участниците, главно жени и двама

мъже, излизат и изпълняват подготвената за концерта програма. В залата е станало задушно, повечето жени си веят с ветрила, една от тях е майката на Матилда Евдокия. Във вида ѝ има нещо заплашително, с тези изпънати нагоре дъги на изскубаните ѝ вежди, издигащи се като минарета към челото. Очите ѝ внимателно следят какво се случва край нея, прилича на котка, дебнеща плячката си, докато се преструва на небрежно заспала. Вихрони се е изправил отстрани, съвсем се е приближил към сцената, чака мига, в който скъпоценната му дъщеря ще се появи, за да заеме мястото си зад рояла. Трябва да го запечата и после, докато свири, ще направи още много снимки, за да увековечи този толкова специален за семейството момент. За да се получи този невероятен синхрон от звуци, ритми и летящи като волни птици мелодии, стоят години на усърден труд, на лишения, на самоотверженост.

И ето че съобщават името на Матилда. В залата се разнасят аплодисменти. Всички знаят, че тя е звездата на вечерта, очакват я с любопитство и завист, но и с наслада. Тя застава на сцената, източена като върлина, с вдигната на кок коса, с няколко нетърпеливо спуснали се кичура, с дълги обеци в цветовете на искрящи пламъци. Прилича на испанка с тъмните си гарваново черни коси, а сините ѝ очи хвърлят пламъци като запалени факли наред с нощно небе. Облечена е в рокля от ламе с цвят на портокал. Залата изпуска едно дълго „ах“, внезапно се понасят аплодисменти, най-вече от заплепената мъжка част на публиката. Тя се покланя, в походката ѝ има аристократичност, сяда и поставя ръце върху клавиатурата. Залата замира като по сигнал в пълна тишина. Напрегнати секунди на съсредоточаване и в миг зазвучава героичната полонеза на Шопен. „Боже, какъв избор – мислят си хората, – докато другите свиреха ноктюрни, тя е избрала канонада от тежката артилерия.“ Музиката набира сила, акордите гърмят като оръдейни салюти, със затворени очи Матилда властва над всички, дори враговете ѝ я слушат и гледат с възхищение. Жените с ветрила са спрели театралните си размахвания. Музиката е свила усещанията на всички до една остро осезаема болка, обхванала залата. Тя руши и покорява последните крепости на съпротивата... И изведнъж наред тази магия на замръзналото време, на единично и неповторимо преживяване, настъпва колапс – угасва токът и залата се потапя в непрогледна тъмнина.

Роялът от сцената продължава да гърми с пълна сила, не се чува нито една фалшива нота, нито един клавиш не е сбъркан в космически дълбоката тъмнина и това поражда суеверие – сякаш не друг, а самият дявол свири. Усещането е като пробягващи по гръбнака тръпки, като задушаване в гърлото, като пристъп на лудост... Наред тази нереалност се обажда нечий глас, отначало плахо, нерешително, после се чува едно „уууу“, което остава само, но за кратко, след това отново е подето от същия глас,

а няколко секунди по-късно и от друг, постепенно цялата зала с изключение на Вихрони и Евдокия крещи „уууууууууууу“ и тропа неистово с крака.

Това ужасно грозно крещене е проява на безпомощност и завист без граници. Сетивата не са понесли провокацията, съвършенството, посредствеността не намира утеха, ако не разруши това, което я превъзхожда, тази вечер се случва точно това. Огромен акт на вандализъм, прикриващ отчаянието пред божественото, проявено чрез творческите уменията на човека. В тъмнината никой не изпитва разкъсваща морална дилема, която не би могла да се роди на светло, както вампирите не могат да оцеляват под мощта на слънчевите лъчи. Но сега, в царството на тъмнината, всичко низко е позволено и слепите чудовища се събуждат, за да рушат. Злите души са изпъзтели като усойници на припек, къват и впръскват отровата си. Масовата истерия на завистта клокочи и отнася със себе си и най-малката останала проява на разум и благоприличие...

Когато осветлението отново е запалено, от пианистката няма и следа. След като е завършила докрай своето изпълнение, тя сякаш е изчезнала. Как е съумяла да излезе в тази непрогледна тъмнина? Търсят я настойчиво зад кулисите, в репетиционните, но не могат да я открият. Късно вечерта милицията е вдигната на крак, патрули обикалят по възловите места на столицата...

Най сетне на зазоряване младата жена е открита да обикаля боса из софийските булеварди. Краката ѝ са подути, покрити с рани и прах, тя мълчи, вперила поглед в нищото.

* * *

Матилда не проговори почти цял месец. Накрая баща ѝ се принуди да я заведе на невролог, но той вдигнал рамене и му казал, че случаят не е за него, и препоръчал психиатър. На Вихрони тази идея никак не се хареса и той непрекъснато я отлагаше, обещавайки си вътрешно, че ще го направи на следващия ден, после на последващия и така времето си вървеше, а тя продължаваше не само да не говори, но и почти не се хранеше. Пиеше само по малко вода колкото да продължи да съществува и да не угасне пламъчето на живота ѝ. Накрая майка ѝ надделя и тримата отидоха при един много известен професор в София, който постави диагноза депресия и изписа лекарства. Тогава за първи път баща ѝ си даде сметка, че талантът, с който беше надарена дъщеря му, беше за сметка на свръхчувствителна нервна система и тази ранимост оттук нататък щеше да се окаже пагубна за жизнения път на Матилда, а и за цялото ѝ семейство. Борбата беше голяма, защото тя не искаше да пие лекарствата си, но с настойчивостта и търпението на родителите ѝ след шест

месеца, поне външно, изглеждаше, както преди. Аз обаче бях забелязал, че радостната Матилда, която обичаше да се смее и да се задява, беше изчезнала завинаги. На нейно място се бе появила една отнесена, често втрещваща се в една точка, млада жена. Тази ѝ нова особеност се редуваше с периоди на екзалтация, по време на които тя започваше да говори безспирно за някакви странни работи, които нямаха връзка с реалността. Приказваше за принцове и за замъци, смееше се високо на глас и не ѝ правеше впечатление, че другите я наблюдават и в очите им се чете страх. Тези фази се случваха рядко, продължаваха една седмица, после рязко се прекъсваха и на следващия ден тя започваше да разговаря нормално. Имах чувството обаче, че това, за което ни бе говорила, за нея бе повече от стопроцентова действителност. Вихрони се топеше от тревоги и се опитваше да прикрива истината не само пред другите, но и за самия себе си.

Лицето на Самуил се бе изпънало като маска. Без съмнение той преживяваше наново събитията и те го тревожеха по същия начин, както някога. Макар това да се бе случило отдавна, той нямаше контрол върху емоциите си и очите му бяха плувнали в сълзи.

– Това сигурно го е състарило без време?

– О, той беше чувствителен човек. Предполагам, че и двамата с жена му болезнено страдаха, всеки погребан в своето си мълчание. Евдокия искаше нещата да се оправят час по-скоро и затова мъкнеше дъщеря си по санаториуми, за да заздрави разклатените ѝ нерви.

– А какво се случи с пианото? Продължи ли да свири?

– О, не. Заряза го. Не искаше да се докосне до него. За нея то се беше превърнало в нещо мръсно. Няколко пъти се опитала да го насече с брадва... После обаче тя се опита отново да свири, но... Както ти казах, това не бе вече същият човек. В този тежък период ние с Вихрони се сприятелихме още повече. Той идваше често при мен след делата си в съда и двамата потъвахме в дълги разговори. По това време почти не близвах алкохол, правех кафета за двама ни, може да сме изпивали по бира, но нямам ясни спомени. Аз пушех цигара от цигара, той – не, беше пълен въздържател в това отношение. Пусках музика на едни стар грамофон – и двамата обичахме класика – и се отплесвахме в дълги разговори за какво ли не. Това го отпускате и той си тръгваше с малко насъбрана надежда, която беше изчовъркал някъде там, насред лабиринтите на нерадостните си мисли, които го давеха в тревоги.

Погледнах часовника си. Беше вече три следобед. Внезапно почувствах глад и умора. Усещах неистова слабост в крайниците си. Бях жаден, но повече от всичко се чувствах безкрайно трогнат от цялата тази история. Не бях си помислил и за миг, че зад тези няколко снимки се крие такъв объркан и трагичен живот. Самуил беше затворил очи, лицето му изглеждаше мъртвешки бледо и

белязано от дълбоки бръчки, сякаш прорязани с остро и тънко длето, оставило след себе си ждрела от умора и тъга.

– Аз ще си тръгвам – казах тихо, – но утре пак ще дойда.

– Ела, ела – отговори Самуил. Бях забравил всичко това, отдавна се случи, но сега разбирам, че ме е белязало отвътре. Ще ми донесеш ли една малка? – погледна ме той изпитателно.

– Нима ще изпиеш цялата бутилка до утре?

– Ха-ха-ха – задави се от смях художникът. Какъв търговец си ти на алкохол, щом с един поглед не можеш да прецениш кой колко пие?

– Прав си – казах смутено аз. – Взел съм вълци да ловя, а пък съм си приготвил капани за мишки.

– Хубаво го каза. Добър човек си, но нещо ти липсва, да знаеш.

– Какво?

– Ами нямаш си корени.

– Сигурно си прав – имам австралийски паспорт, израснал съм там, имам приятели от училище и от студентските години, но откакто дойдох тук, ми стана ясно, че има още нещо, което ми се губи.

– И не знаеш какво е, нали?

Поклатих мълчаливо глава.

– Надявам се да го намеря.

– Ако искаш, да пийнем заедно?

– Може, ама утре, днес не мога. Уморен съм.

– Дадено, тогава до утре...

Вдигнах ръка и си тръгнах.

III

На следващата сутрин в уречения час се явих при вчерашния си събеседник. Почуках на вратата, но не последва отговор, почуках пак, но отново ме посрещна мълчание. Помислих, че все още спи, затова внимателно открях вратата колкото да погледна с едно око. Завит с окъсаните си одеяла, Самуил лежеше със затворени очи, дишаше тежко и мъчително. Влязох в стаята и го повиках. От устата му се отрони нещо като стон, не разбрах дали ме беше чул. Приблжих се до леглото и колкото и да не ми се искаше да пипам с ръце завивките му, леко го разтърсих. Той отвори очи и ме погледна с отсъстващ поглед. Очите му бяха мътни и зачервени, гледаха безпомощно от дълбоките си кухини, кожата му бе жълта като пчелен восък, суха и покрита със струпеи, носът му се беше изострил и приличаше на втъкнат в лицето му молив. Беше отпаднал, не можеше да събере сили да ми каже една дума. Не мисля, че ме разпозна. Веднага ми мина през ума, че се беше отровил с алкохол. В туристи-

ческите гидове предупреждаваха да не се купува алкохол от съмнителни места, защото е отровен; съдържа метилов алкохол и може да причини смърт. Това беше първата ми мисъл, която цопна като камък в кладенец и породи в мен ужаса на съучастник в убийство.

Изскочих навън, за да потърся помощ. Не знаех как да се справя с тази ситуация и тъй като не познавах никого, се запътих към съседната къща – същата едноетажна постройка, повечето в квартала бяха от този тип, хората тук бяха бедни и това си личеше по ниските къщи и паянтовите огради. Тази къща обаче имаше тухлена ограда с човешки бой, отчасти покрита с бръшлян, който от години не бе подрязван и на места се бе заплел в гъсти топки. Вратата беше залостена и аз звъннах на прикрепения вляво звънец. След малко вратата се отвори и се появи жена на моята възраст – здрава, червендалеста, с широко лице. Тя ме огледа със зелените си очи и каза:

– Какво искаш?

– Аз... Самуил... съседът е зле. Трябва да се извика лекар.

– Ами какво чакаш, върти на Бърза помощ. Пак се е напил, свинята – рече тя и понечи да затвори вратата под носа ми.

– Чакайте! – викнах аз паникьосано. – И друг път ли се е случвало?

– Охооо, ама ти май падаш от луната?

– Нямам опит в тези неща.

– Ти кой си? – загледа ме тя подозрително.

– Аз имам работа с него. Негов познат съм.

– Каква работа може да има човек като теб с един въшкар? – огледа ме тя с недоверие.

– Не го обиждайте! – запротестирах аз. – Човекът е изпаднал, но това не означава, че не струва нищо.

– Абе на теб много ти знае устата – каза тя и затвори с ритник вратата след себе си.

Звъннах на Бърза помощ и продиктувах името и номера на улицата, която прочетох на една олющена табела, окачена върху стената на къщата на отсрещния ъгъл. Останах да чакам отвън. Беше ме страх да вляза вътре, защото човекът можеше вече да е умрял. След половин час нервно чакане, през който мерех улицата напред-назад, се появи една разнебитена линейка, която не вървеше гладко, а по-скоро подскачаше като скакалец поради повреда в двигателя; беше модел, какъвто не бях виждал през живота си. Колата заби пронизително спирачки, занесе на една страна, за малко да обърше стената на съседната къща. Във въздуха замириса на износено феродо и на старо масло на двигател. Отвътре изскочиха шофьорът – около петдесетгодишен мъж, облечен в стар износен анцуг, обут в мръсни плетени обувки, и един пременен в бяла престилка човек към шейсетте с вид на бъбречноболен. Под очите му висяха дълбоки

тъмни кръгове. Сините му очи гледаха разсеяно и безразлично. Аз се втурнах към тях и започнах да им обяснявам. Те ме гледаха с огромно отегчение, не бях сигурен дали въобще ме слушаха.

– Знаеш ли колко такива има като тоя в града? – каза шофьорът на линейката. – Ако вземем да им обръщаме внимание, докъде ще я докараме?

– Ама нали това ви е работата?

– Кой ти каза? – погледна ме ядосан шофьорът и се изплю. Плюнката му тупна на сантиметри пред лявото ми стъпало, вдигайки облаче прах. – Айде да си ходим? – обърна се той към другаря си.

– Няма ли да влезете да го прегледате? – обърнах се аз безпомощно към човека в престилка. – Мъжът ме гледаше със смесица от досада и безразличие. Изучаваше ме и се опитваше да разбере дали можех да му спретна някоя неприятност. – Може ли да се представите?

– Георги Златарски, фелдшер в Бърза помощ. А вие какъв сте на болния?

– Познат. Приятел – бързо се поправих аз, съобразявайки, че трябва да си придам по-голяма тежест.

– Айде, водете ни – каза той след кратко колебание.

Влязохме в двора на къщата, шофьорът не благоволи да ни последва и остана навън. Фелдшерът погледна Самуил, измери кръвното му налягане, после опипа пулса му, взря се в очите му и поклати глава.

– Този бере душа, няма никакъв смисъл да го транспортираме. На колко е години?

– На осемдесет.

– Ние хората над седемдесет не ги возим до болницата, та този...

– Този ли? Как така? – Изглежда видът ми е бил толкова смаян, че медицинското лице се почувства длъжно да ми разясни кодекса на българското здравеопазване.

– Вижте, много е просто, няма достатъчно места в болницата и затова не си правим труд да ги извозваме.

– Да ги извозвате? Говорите така, сякаш карате картофи, зелки или нещо от този сорт.

– Горе-долу – продължи невъзмутимо събеседникът ми. – Не можем да правим повече от това, което позволяват възможностите ни. Кучето скача според тоягата. Ако не ми вярвате, питайте началниците. Този нито е първият, нито е последният, който ще си остане въщи. Каквото реши природата. Ако оцелее, оцелее, ако умре – умре, то това е логиката на живота. Можеш ли да я промениш...

– Искате да кажете, че са ви дали такива инструкции?

– Ама вие от Марс ли падате? Направо ни е сведено отгоре. Да не искате да ме изгонят от работа заради вас?